

O'QUV-TARBIYA JARAYONI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING DOLZARB MUAMMOLARI

NIYOZOV Sodiq Raximovich

dosent, rezervdagi podpolkovnik,

O'R QK Akademiyasi kafedra katta o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ta'lim-tarbiya samaradorligini oshirishning dolzarb muammolari tahlil qilinadi. Bugungi kunda ta'lim tizimi oldida turgan asosiy vazifalardan biri sifatida o'quvchilarni zamonaviy bilim va ko'nikmalar bilan ta'minlash, ularning shaxsiy rivojlanishi va ijodiy qobiliyatlarini qo'llab-quvvatlash kabilar yoritiladi. Maqolada ta'lim-tarbiya jarayonidagi innovatsion pedagogik texnologiyalarning ahamiyati, o'quv jarayonida individual yondashuv, o'qituvchilarning kasbiy malakasini oshirish va ularning pedagogik faoliyatidagi muammolar ko'rib chiqiladi. Shu bilan birga, samarali ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish yo'llari va bu jarayonga ta'sir etuvchi ichki va tashqi omillar ham o'rganiladi.*

Kalit so'zlar: *ta'lim samaradorligi, tarbiya jarayoni, innovatsion pedagogik texnologiyalar, shaxsiy rivojlanish, individual yondashuv, o'qituvchilarning malakasi, pedagogik faoliyat, o'quv jarayoni.*

Аннотация: *В данной статье анализируются актуальные проблемы повышения эффективности учебно-воспитательного процесса. Одной из основных задач, стоящих перед современной системой образования, является обеспечение учащихся современными знаниями и навыками, поддержка их личностного развития и творческих способностей. В статье освещается значение инновационных педагогических технологий в учебновоспитательном процессе, индивидуальный подход в обучении, повышение профессиональной квалификации педагогов и проблемы их педагогической деятельности. Также рассматриваются пути организации эффективного учебно-*

воспитательного процесса и внутренние и внешние факторы, влияющие на этот процесс.

Ключевые слова: эффективность образования, воспитательный процесс, инновационные педагогические технологии, личностное развитие, индивидуальный подход, квалификация педагогов, педагогическая деятельность, учебный процесс.

Annotation: This article analyzes the pressing issues of improving the effectiveness of the educational process. One of the main tasks facing the modern education system is to equip students with up-to-date knowledge and skills, supporting their personal development and creative abilities. The article highlights the significance of innovative pedagogical technologies in the educational process, the importance of an individualized approach in teaching, the improvement of teachers' professional qualifications, and the challenges in their pedagogical activities. Additionally, the article explores ways to organize an effective educational process and examines the internal and external factors influencing it.

Key words: education effectiveness, educational process, innovative pedagogical technologies, personal development, individualized approach, teacher qualifications, pedagogical activities, learning process.

Kirish. Ta'limda moddiy baza, standart, o'quv rejalar, dastur va darsliklar qanchalik takomillashtirilmasin, kutilgan asosiy natijaga erishish, chuqur va puxta bilim berish, yuqori sifatdagi o'zlashtirishga erishish bevosita nazariy va amaliy mashg'ulotlarni olib boruvchi o'qituvchining ijodkorligi, izlanuvchanligi, malakasiga, pedagogik mahoratiga bog'lanib qolaveradi, o'quv-biluv markazida esa o'quvchi turmog'ini taqozo etadi. Har qanday ta'lim o'quvchi shaxsiga, uning qiziqish, xohish istagiga, ehtiyojiga qaratilmog'i kerak. Ya'ni ta'limni individuallashtirishga qaratilmog'i talab etiladi. Endi ta'limni individuallashtirish nima? - degan savolga javob beraylik:

- ta'lim jarayonini individuallashtirish shunday o'qitish usuliki, bunda har bir o'quvchi o'quv jarayonida faol ishtirok etib, o'quv-biluv jarayoniga shaxsiy hissa qo'shishi hisobga olinadi;

- ta'lim jarayonini tashkil etishda o'qituvchining uslubiy yondashuvi, tezkorligi, o'quvchining shaxsiy xususiyatlari hisobga olinadi;

- o'quv-metodik, psixologik, pedagogik tashkiliy boshqaruv ishlarini olib borishda o'quvchi shaxsi o'quv-biluv markazida bo'ladi.

Tadqiqotning metodologik asosi - Individual yondashuv nima?

1. Guruhlarda ishlaganda, o'quv-tarbiyaviy ishlarni tashkil etganda har bir o'quvchi bilan yakkama-yakka ishlaganda ularning shaxsiy xususiyatlari doimo o'qituvchi diqqat markazida turmog'i, hisobga olinmog'i kerak.

2. O'quvchi bilan muloqot olib borganda ham, uning o'ziga xosliklari diqqat e'tiborda tutilishi kerak.

3. Ta'lim jarayonida ham, uning qobiliyati, imkoniyatlari nazarda tutilishi kerak.

4. Pedagogik psixologik jarayonlarni olib borishda o'quvchining shaxsiy rivojlanish darajasini ko'zda tutish zarur.

Individuallashtirish ta'lim prinsiplari:

- Individuallashtirish - O'quv jarayonining bosh strategiyasidir.

- O'quv jarayonini individuallashtirish orqali shaxsni rivojlantirish ta'minlanadi.

- Har bir o'quv predmetini o'qitishni individuallashtirish orqali amalga oshirish kutilgan natijani kafolatlaydi. O'qitish shakllarini individuallashtirish bilan integratsiyalash sharoiti yaratiladi.

- Individuallashtirish ta'lim o'quv jarayoni sifat va samaradorligini ta'minlaydi.

- Individuallashtirish ta'limda ko'nikma, malaka, bilim olish o'quvchining qiziqishi asosida kechadi.

- Mustaqil ishlay olish o'quvchining umumo'quv ko'nikmasini rivojlantiradi, taraqqiy ettiradi.

Demak, ta'lim-tarbiya sifati va samaradorligi o'quvchining o'quv mazmunini o'zlashtirishga yo'naltirilgan mustaqil mutolaa bilan samarali shug'ullanishi, mustaqil fikr yuritishi va tafakkur faoliyati bilan bog'lik. Interfaol metodlarda dars jarayonini olib borishda o'quvchilarda quyidagi xususiyatlarning rivojlanishini ko'rsatish mumkin.

- O'quvchi o'qitilmaydi, uni mustaqil o'qish, o'rganish ishlashga o'rgatiladi.
- Bunda o'quvchilar mustaqil ravishda tahlil qilish orqali o'zlashtirishga, ijodiy mulohaza yuritishga, shaxsiy xulosalar asosida erkin fikr yuritishga o'rgatiladi. Bizga yot fikrlarga qarshi fikr yurita olish, o'z pozitsiyasini himoya qila olish ko'nikmalari shakllantiriladi.
- O'quvchiga bilimlar tayyor holda berilmasdan, bilimlarni darsliklardan, internetdan, turli boshqa manbalardan izlash, topish, qayta ishlash orqali uning bilim olish malakasi shakllantiriladi. Olgan bilimlari orqali ijodiy mushohada yuritish, imkoniyati yaratiladi.

Tahlillar va natijalar. O'quvchini darsliklar bilan ishlash, o'qish, o'rganish, konspekt yozish, qo'shimcha adabiyot, spravochniklardan foydalanib mustaqil o'zlashtirish ko'nikmalarini egallashga o'rgatiladi.

Sindagi barcha o'quvchilarning o'z qobiliyatlari darajasida albatta o'zlashtirishlari kafolatlanadi. Bunda o'quvchining o'zlashtirganligi olgan bilimlarini hayotda, amaliy faoliyatda foydalana olish ko'nikma va malakalari bilan belgilanadi.

Barcha o'qituvchi-o'quvchilar interfaol metodlar asosida ishlashni o'rganib, uni o'z o'quv-biluv faoliyatlariga olib kira olsalar barcha o'quvchilar bir xil natijalarga erisha oladilar.

Interfaol asosda dars jarayonini tashkil etilganda:

1. O'quvchining o'zaro faolligi oshadi, hamkor, ijodkorlikda ishlash ko'nikmalari shakllanadi.
2. O'quv reja, dastur, darslik, standart me'yor, qo'llanmalar, mavzu mazmuni bilan ishlash malakalari shakllanadi.

3. Ta'lim mazmunini, matnini mustaqil mutolaa qilish, ishlash, o'zlashtirish kundalik shaxsiy ishlariga aylanadi.

4. O'quvchi erkin fikr bildirish, o'z fikrini himoya qilish, isbotlay olish, tasdiqlay olishga odatlanadi.

5. Eng muhimi o'quv jarayonida didaktik motivlar vujudga keladi. Ya'ni o'quvchining ehtiyoj, xohish, istagi qondiriladi. O'quv-biluv jarayonida o'quvchining manfaatdorligi oshadi. Bu holat o'quvchini o'quv maqsadlariga erishishda yuqori bosqichga ko'taradi.

Darsni interfaol metodlarda tashkil etishning qanday afzalliklari mavjud:

- O'qitish mazmuni yaxshi o'zlashtirishga olib keladi;
- O'z vaqtida o'quvchi-o'qituvchi-o'quvchilar orasida ta'limiy aloqalar o'rnatiladi;
- O'qitish usullari ta'lim jarayonida turli xil ko'rinishlarda kechadi. (yakka, juft, guruh,, katta guruhlar).
- O'quv jarayoni o'quv ehtiyojini qondirish bilan yuqori motivatsiyaga ega bo'ladi.
- O'zaro axborot berish, olish, qayta ishlash orqali o'quv materiali yaxshi esda qoladi.
- O'quvchida o'zaro muloqotga kirishish, fikr bildirish, fikr almashinish ko'nikmalari shakllanadi.
- O'quv jarayonida - o'quvchining o'z-o'ziga baho berishi, tanqidiy qarashi rivojlanadi.
- O'quvchi uchun dars qiziqarli o'qitilayotgan predmet mazmuniga aylanadi, o'qish jarayoniga ijodiy yondashuv, ijobiy fikr namoyon bo'ladi.
- Har bir o'quvchini o'zi mustaqil fikr yurita olishga, izlanishga, mushohada qilishga olib keladi. Interfaol usulda o'tilgan darslarda o'quvchi faqat ta'lim mazmunini o'zlashtiribgina qolmay, balki o'zining tanqidiy va mantiqiy fikrlashini ham rivojlantiradi. Albatta, interfaol darslarni tashkil etishning ham o'ziga yarasha kamchiliklari mavjud.

1. O'quv-biluv jarayoni ko'plab vaqt sarflashni talab qiladi.

2. Interfaol mashg'ulotlarda barcha o'quvchilarni kerakligicha nazorat etib borishning imkoniyati bo'lavermaydi.

3. Juda murakkab materiallar o'rganilayotganda o'quvchilar muammoni to'laqonli, aniq yecha olmaydilar, bunday sharoitlarda o'qituvchining roli past bo'lishi hollari kuzatiladi.

4. Guruhlarda o'quv jarayoni kechayotganda kuchsiz o'quvchilarning ishtiroki tufayli kuchli o'quvchilar ham past ball yoki baho olish hollari kuzatiladi. Xulosa shuki, bunday sharoitda o'qituvchi yuksak rivojlangan fikrlash qobiliyatiga, muammolar bo'yicha mushohada yuritishga, muammolarni o'z vaqtida yecha oladigan qobiliyatga ega bo'lishi kerak. Interfaol usullarda darsni tashkil etishda o'quvchi shaxsini rivojlantirishni o'ziga-o'zi zamin yaratishdan boshlash kerak.

Ya'ni o'quvchi:

- O'zi mustaqil mutolaa qilish, o'qish asosida bilim olishga;
- O'zini-o'zi anglab yetishga, anglab tarbiya topishga;
- O'z kuchi va imkoniyatlariga ishonch bilan qarashga;
- O'quv mehnatiga mas'uliyat hissi bilan qarashga;
- O'z faoliyatini mustaqil tashkil eta olish, har bir minutni g'animat bilishga;
- O'quv mehnatiga o'zida xohish-istak uyg'ota olishga;
- Har qanday vaziyatda faollik ko'rsata olishga; - Ayniqsa, hozirgi tezkor axborot manbalaridan unumli foydalana olishni asosiy va bosh maqsad qilib olishga o'rganmog'i zarur. Shuning uchun ham hozirgi kunda o'quvchining o'z-o'zini rivojlantirish texnologiyasini yaratish pedagogika, didaktika fani oldida o'z yechimini kutayotgan dolzarb muammolardandir.

Xulosa. Ta'lim-tarbiya samaradorligini oshirish zamonaviy ta'lim tizimining eng dolzarb muammolaridan biridir. Ushbu jarayonni takomillashtirish uchun o'quvchilarga individual yondashuvni kuchaytirish, innovatsion pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish va o'qituvchilarning kasbiy malakasini doimiy ravishda oshirib borish zarur. Shu bilan birga, o'quvchilarning ijodiy va shaxsiy

rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash, ularning zamonaviy bilim va ko‘nikmalar bilan qurollanishini ta‘minlash ham muhim ahamiyatga ega. Ta‘lim-tarbiya jarayoniga ta‘sir etuvchi ichki va tashqi omillarni chuqur tahlil qilish va samarali usullarni qo‘llash orqali ushbu muammolarni hal qilish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. E.A. Gnatyshina, N.V. Uvarina, A.V. Savchenko, Characteristics of adaptation processes at the university in the conditions of socio-cultural dynamics: Comparative analysis of adaptation processes of foreign and domestic university students, Bulletin of the South Ural State University, 10, 34 (2018)
2. D.A. Prokopenko, O.S. Dolgov, B.B. Safoklov, D.B. Sukhanov, Adaptation of a student of a higher educational institution to the educational process in the conditions of distance learning, in Collection of the 9th International scientific and practical Internet conference “Modern challenges and actual problems of science, education and production”, 1, 476 (2020)
3. E.L. Bolotova, A.N. Rizhov, G.M. Kojaspirova, Pedagogy of higher education (Prospekt, Moscow, 2021)
4. I.A. Konstantinov, V.A. Goncharova, Competition model in the Russian higher education system, Education Management Review, 3(43), 111 (2021)
5. E.A. Volzhenina, V.A. Kaigorodova, D.S. Shavelkin, Methods of conducting classes in a distance learning environment, Modern Pedagogical Education, 10, 58 (2021)
6. D.A. Prokopenko, V.A. Kaigorodova, Aerospace education in Russia, Staffing of the military-industrial complex, 11, 164 (2021)
7. E. Allen, J. Seaman, R. Garrett, Blending in: The Extent and Promise of Blended Education in the United States (Sloan Consortium, Needham, 2007)
8. J. Mackness, M. Waite, G. Roberts, E. Lovegrove, Learning in a Small, Task-Oriented, Connectivist MOOC: Pedagogical Issues and Implications for Higher Education, International Review of Research in Open and Distance Learning, 14(4), 145 (2013)

9. T.R. Liyanagunawardena, A.A. Adams, S.A. Williams, MOOCs: A Systematic Study of the Published Literature 2008–2012, *International Review of Research in Open and Distance Learning*, 14(3), 202 (2013)
10. H. Singh, Building Effective Blended Learning Programs, *Educ. Technol.*, 43, 51 (2003)